

JOSEF HERZAN,

arciděkan Kutnohorský, biskupský notář, majetník prostředního zlatého peníze zásluh, čestný měšťan kr. swob. priv. horního a mincovního města Hory Kutné, přispívající spoluoud přátel k zvelebení chrámové hudby w Čechách, čestný spoluoud opatrowny na Hrádku w Praze, jakož i Žofinské akademie tamtéž, přispívající člen zaopatřujícího ústawu slepců u sw. Rafaela w Praze atd.

od

P. M. W.

A

Podáváje tuto nástin oučiniwého žiwota muže, jehož památka w paměti Horníků wždy požehnána zůstane, zamýšlím jen mnohostranné žádosti wyhowěti, a poněkud i důkaz wděčnosti a lásky k zwěčnělému na jowo dáti; neboť muž tento, jehož zásluh-plné působení každý oceniti uměl, byl prost všeho marného oslawowání, řidě se jedině pewnými zásadami, jimiz i nazwice witézil. — A pakliže ho — jakž toho běh časů skoro již s sebou nese — častěji někteří zneuznáwali, bylo jich, Bohu díka! za to počet nesmírný, kteří mu pro jeho welké nadání a mnohostranné wzdělání ducha, pro jeho šlechetné a oučinné působení, zwlášť tu, kde se o wyšší poměry člowěčenstwa jednalo, jakož i pro jeho různé a spanilomyslné jednání a příkladné chowání zaslouženou uznalost wzdávali.

Působení a jednání jeho bylo prosto wší marné chlouby, aniž byl čeho podnikal, aby snad pozornost swěta na sebe obracel; zásada jeho byla: lidstwu přispěti, nouzi bližních ulewiti, zarmoucených těšiti, neumělých poučiti; a že při takowémto jednání i swět o působení jeho zwěděti musel, nedalo se zameziti. On wšak jednal bez ohledu na to, zdaž

A *

IV

jej kdo pochválí, nýbrž spokojil se tím, když šlechtěného záměru svého dosáhl.

Josef Herzan narodil se z rodičů sice potřebných, ale vůbec vážených, dne 20. března 1783 v ochranném městčku *Dašicích* na kameralním panství Pardubickém v Chrudimsku, kdež otec jeho úřad městského syndika neb vlastně listovního zastával. Ačkoli prostředky otce velmi skromné byly, nelitoval přece ničeho, an v synu svém zvláštěi wlohy již velmi záhy pozoroval, a zavezl jej do Králové Hradce, aby se tam na hlavní škole k dalším gymnasiálním studiím připravil. Nejen na hlavní škole nýbrž i později na gymnasium, které též v Králové Hradci navštěwował, byl Herzan vždy co nejwitečnější žák první odměnou poctěn, což dojista o jeho wýtečných wlohách a neustálé pilnosti swědčí, jelikož jen vlastní přičinliwostí k tomu dospěl; neboť nemajetnost otcowa nemohla mu soukromných učitelů držeti — Měltě Herzan za učitele w prvních třech gramatikalních třídách swětského duchowního *Picka*, w poetice právníka *Lenka*, w rhetorice exjesuitu *Jawůrka*, a pro řečtinu exjesuitu *Fleissnera*, kterýž spolu též gymnasiálním praefektem byl. Nejwětší dojem na Herzana učinil wýtečný professor Lenk, na něhož si ještě w pozdních letech wděčně zpomínával. — Neustálou pilností a příkladným chowáním obrátil na sebe Herzan zřetel tehdejšího Královéhradeckého krajského hejtmána a spolu gymnasiálního direktora *Podivína z Höpflingenů*, w němžto si zvláštěního příznivce získal, tak že později od něho i za wychowatele dítek do domu přijat byl, čímž se mu arci welice ulehčilo; neboť nemaje od rodičů dosti po-

třebné podpory, musel si soukromným vyučováním wypo-
máhat, chtěl-li se w studiích udržeti.

W tom čase byla vlast naše wojenskými bouřemi zne-
pokojována, a prowolání k dobrowolnému přistoupení k woj-
sku učiněno. I Herzan láskou k vlasti roznicen přihlásil se
k pluku dobrowolníků, a sloužil w setnině barona Sago-a, táhl
s ním k Baworským hranicům, kamžto se právě nepřátelské
wojsko po nešťastné bitvě u Hohenlindenu pod wedením
generala Moreau-a rychlým postupem blížilo. Brzo však na to
mír Linevilký wojně konec učinil, a tím se i wojenský běh
Herzana ukončil, kterýž w tom krátkém čase již za desátníka
powyšen byl.

Na to započal Herzan zanechaná studia poznouu. První
rok filosofie slyšel na universitě Pražské, druhý však — dí-
lem, aby se ztrátě jednoho roku w metafisice wyhnul, dílem,
aby při wojště zmařený rok nahradil — ukončil na všeučel-
listi Holomouckém, načež pak na ústawu Králowéhradeckém
studia bohoslowí započal, w kterýchž opět tak wytečně si
počínal, že ještě před ukončením studií, a sice dne 11. du-
bna 1806, na kněžství posvěcen byl. Horliwost jeho a pilnost
ú wykonávání weškerých powinností, spojená spolu s krásnou
postawou zewnější, získala mu zvláštní přízeň tehdejšího
wůbec milowaného biskupa, hraběte z Trautmannsdorfu, jakož
i lásku weškeré důstojné kapitoly, i byl hned po dosažení
kněžské hodnosti za mladšího kaplana do Třebechowic usta-
nowen, kdež jeho lidumilné působení již započalo; neboť
w prázdných hodinách zabýwal se jedinež pěstowáním mlá-
deže, a snažně se přičinowal, schopnější mládež k wyšším

VI

studím připravowati, čímž opět pozornost swých představených na sebe přiwábil: takže 1807, kdyžto wysokým gubernialním nařízením zvláštní místo katechety při dívčí škole Kutnohorské poprvé stanoweno bylo, wolením wysoce důst. bisk. konsistoře toto místo dosáhl.

Tímto zwolením přišel H. vlastně w prawou kolej swé činnosti. — Dívčí školy kláštera Kutnohorského byly až do roku 1807 jediné jeptiskám řádu sw. Worsily swěřeny, které jich owšem dle síly a náhledů swých co možno řídily; ale do prawého ducha wyučowání úplně ještě wniknouti nemohly, neboť se jim nedostával moudrý rádce a příkladné nawodství. H. ulohu tuto na počátku dosti obtížnou ochotně na se přijal, a obdařen jsa jasnými náhledy o wychowání, jakož i nadán láskou k dobré věci a k mládeži, započal nejprwé spolupracownice w prawém nawodu k wyučowání cwičiti, zastaralé obyčeje opouštěti, a tak ústaw tento dle požadowání času a zákonů zřizowati, a poznenáhla na stupeň dokonalosti přiwáděti. Nermalou zásluhu získal si H. i tím, že školy, které se dříwe w temném a wlhkém přizemí kláštera nacházely, do hořejšího oddělení přewedl.

Při delším pobytí Herzanowě w Kutné Hoře wyznamenal se mnohokrátě co wytečný kazatel, protož mu byl 1812 ku katechetskému auřadu ještě auřad swátečního kazatele při chrámu sw. Barbory swěřen; i nebýwalo před tím dáwný čas na kázání tolik pozorných a horliwých posluchačů, jako když H. slowo Boží hlásal. — Tímto dwojím ouřadem nacházel Herzan wždy wětší a wětší příležitosti, oučinliwost swou projewowati a wšeobecné lásky a wážnosti si získati. Tudy také

jen wšelému přání wšeobecnému se wyhowělo, když w roce 1815 H. na uprázdňené místo ředitele c. k. krajské hlawní školy Kutnohorské od c. k. zemské vlády potwrzen byl.

Zde vlastně počalo se nejhlawnější působení zwěčnělého lidumila, které po wěky nezahyne. Laskawým jednáním zařídil nowě sobě swěřený wychowací ústaw tak dokonale, že podobným ústawům za příklad sloužil; protož sem také žáci z daleka přicházeli. On milowal mládež z celého srdce, a mládež mu swěřená byla mu tělem i duší oddána; a ti, kteří školy ním řízené konečně opustili, nikdy jej co wěrného rádce při dalsích záměrech swých použiti nezanedbali. Z této doby ředitelstwí jeho hlawní školy honosí se Hora Kutná mnohými wytečnými muži, jichžto zde uwesti příležitost nepowoluje; ale po swětě rozptylení a w domácnosti usazení žáci jeho si dojjista s wděčností na býwalého učitele swého připomínají, jichžto wěrným wůdcem i rádce byl. —

W roce 1823 dne 9. kwětna lehla weliká část Hory Kutné náramným požárem. Dobrodiní, jakéz z pojistění proti ohni pochází, nebylo tehdáž ještě dost uznáno, ba ještě ani dost známo; a tudy wězelo obywatelstwo w newětší ouzkosti a nedůstatku. Nestátní pohořelí, při prudkosti požáru sotwa jen žiwobyti uchrániwše, newěděli, jak opět domů swých wystawějí. Ač jim domácí od neštěstí ochráněni, jakož i wůkolní obywatelé podlé možnosti rozličnými příspěwky nápomocni byli: nestačowalo to pro tak mnohé. Tu byl i Herzan dobrodincem nešťastných, a w prospěch pohořelých wydal popsání ohně w České i Německé řeči, jakož i duchowní reč Německou: »*Wortheilē der Feueraffeturang*;« a Bůh požehnal podniknutí

VIII

jeho; neboť spisy těmi wyzískal 48.000 zl. w. č., kteréž k ulehčení obywatelů nešťastných dle míry nouze a potřeby obrátil.

Nepřestal však na tomto podniknutí; šlechtný duch jeho snažil se i dále pro všeobecné dobré oučinkowati, a nejhlavnější zřetel obrátil na okres, w němž působil. — Roku 1827 nastala padesátiletá památka založení hlavní školy Kutnohorské, i slawila se slušnou slawností. H. držel při této příležitosti w chrámu Swatobarborském zvláštní řeč a wydal ji pak tiskem. Čistý wýnos řeči té, jakož i dary šlechtných na jeho přímluwu powzbuzených dobrodinců, potom i z vlastního přidany příspěwek obnášely 1000 zl. stř.; z toho uložil jistinu, z jejichž ouroků každoročně čtyři nejwýtečnejši žáci w kreslení při zdejší hlavní škole odměněni býti mají, což i pro budoucí časy pojistěno a upewněno jest.

Toto jeho lidumilné a nezištné podnikání muselo i uznání wyšších míst dosáhnouti, jakž o tom mnohé pochwalné listy doswědčují. Šlechtné jednání jeho bylo však i k trůnu samého mocnáře oznámeno, a zwěčnělý slawné paměti nejmiłostiwější císař a král *František* udělil mu prostřední zlatý čestný peníz zásluh. I slawný magistrat Kutnohorský chtěje dokázat, jak welice si zásluh jeho wáží, udělil mu přípisem od 3. října 1828 čestné měšťanstwí kr. města Hory Kutné.

Toť mu bylo podnětem k dalšímu ještě působení pro všeobecné dobré. Nejen že si dal na zdokonalowání škol záležeti, ale pečowal i o to, aby škole odrostlá mládež podnět měla se přičiniti, aby při nastoupení jiné dráhy žiwota nabytých w škole známostí nezapomněla. W roce 1830, při pa-

rující w Čechách záhubné choleře, napomínal w duchovní řeči lid, by se marnému strachu nepodával, těšil a poučoval všech, a výtečnou řeč tuto, kterouž právě zvolenému nynějšímu nejdůst. biskupowi Králohradeckému, Karlowi Hanlowi, dedikoval, vydal zase tiskem; polowičku čistého wýnosu 132 zl. 30 kr. stř. podal nowě zřízené opatrowně na Hrádku w Praze, druhou polowičku uložil však na jistinu, z jejichž ouroků každoročně nejpilnějším a nejmravnějším, opakující hodinu nawštěwujícím učedníkům řemeslnickým odměny dány býti měly. K tomuto základu přidal ještě w České spořitelně uloženou částku 130 zl. stř., jakož i později 28 zl. 38. kr. přiložil, chtěje tak jistinu 400 zl. stř. docíliti, aby na čtyry učedníky po pěti zlatých stř. z ouroků wypadlo. Aby však jistina přirůstáním ouroků tím dříve se docílila, daroval ještě w létech 1835—36 a 37 každoročně k odměně učedníků potřebných peněz z vlastního.

Mezi tímto časem ucházel se H. též o některá beneficia, chtěje i co pastýř duchovní dle powolání swého pracowati. Kutnohorští, ač by neradi byli miláčka swého ztratili, přáli mu přece, aby stawu swému nadleřšil; ale ještě wětší radost měli, když ještě déle mezi nimi potrwal. W roce 1831 byl však za faráře do Mikulowic zwolen, a jen na prosbu mnohých měřtanů Kutnohorských za toto zwolení se poděkowal, a opět w Hoře zůstal; nad čímž měřtanstwo radost jewíc, jemu w poslední den roku 1832 krásnou stříbrnou čísi na důkaz swé náchylnosti a lásky wěnowalo, s tímto nápisem: »Od swých spoluměřtanů z wděčnosti wěnowáno 1833. ředitelowi hlavní školy, welb. P. Josefowi Herzanowi.«

Dne 20. čerwna 1835 zemřel weledůstojný p. Ferd. Häusa, téměř 90. letý kmeta arciděkan Kutnohorský, a místo jeho zůstalo až do 27. února 1837 uprázdněno. Tohoto dne byl ale důst. Herzan, jistě co nejzasloužilejší kompetent, od slaw. Kutnohorského magistratu, jakož patrona, za arciděkana zwolen, a tímto zwolením nastala veřejná radost; neboť se učinilo zadost přání všeobecnému, a žeby jinaké státi se mohlo, ani mysliti se nedalo.

Rozloučil se H. w poslední duchovní řeči dne 27. března 1837 s chrámem sw. Barbory, kdežto po 25 roků slowo Boží hlásal, obdržel dne 28. toho samého měsíce w Hradci Králowé od weledúst. p. Josefa Müllera, kapitolního děkana a přasesa biskupské konsistoře, církevní inventuru, a dne 1. dubna na to při swém návratu od wděčného a jej milujícího měšťanstwa Kutnohorského laskawě přijat, byl do arciděkanského chrámu Páně sw. Jakuba slawně uweden, kdežto Boha snažně žádal, aby mu při tomto nastávajícím ouřadě podporowatelem a ochrancem býti ráčil. — Slawná instellace držána byla 25. čerwence 1837. Důstojný p. Wác. Walenta, někdy w dwojnásobném ouřadě — katechetickém a kazatelském — wěrný spoludruh,* a skoro po 30 roků nerozdílný bratr a přítel, nyní kanowník u sw. Ducha w Hradci Králowé a t. d. jej installowal, při kteréž příležitosti druhý zwěčnělého wěrný přítel, kněz řádu Maltezského, arcibiskupský notář a farář při chrámu Panny Marie

* Když byl H. při diwčí škole katechetou, byl důst. p. Walenta katechetou při hlavní škole a spolu nedělním kazatelem w chrámu sw. Barbory.

de Victoria w Praze, důst. p. Jos. Kolenatý, duchovní řeč držel. U hlavních dveří kostela arciděkanského očekával nového arciděkana slowůtný pan patron, magistrat Kutnohorský, w čele maje wáženého swého šepmistra Ignáce Trägra šlechtice z Königinberku, kterýž jej srdečnou řečí latinskou pozdrawil. Po službách Božích byl opět do domu arciděkansského uweden, kdež mu řečený pan šepmistr w Německé i w České řeči swé upřímné a srdečné přání blažené budoucnosti wyjewil. — U wečer toho dne dalo měšťanstwo swou uctu k nowě potwřenému arciděkanowi tím na jawo, že bránu hlavního chrámu Páně skwostně oswětliło, a přiměřeným průswitným obrazem ozdobilo; při čemž i hawirówé s kaháncemi po obou stranách stáli a swé »Zdař Bůh!« srdečně wolali.

Nyní nastala opět nowá doba působení našeho šlechtického lidumila. Nejen že se wěrně o swěřené sobě duše staral, snažil se též wšemozně, nouzi bližních ulehčowati. Jeho horliwým působením a štědrým podporowáním byl ústaw chudých u welmi dobrém stawu udržowán, a z něho hojné podpory nuzným a bidným poskytowány. — Wšak i dále sahalo působení jeho. Sotwa že na úřad arciděkanský nastoupil, snažil se o zařízení opatrowny pro malé ditky, jako wěžto se w Hoře welmi důležitá potřeba uznáwala, a o jejíž vznik již dříwe co ředitel hlavní školy, powzbuzením tehdejšího nejwvyššího purkrabího w králowstwi Českém, hraběte Chotka, a tehdejšího krajského kraje Časlawského, pana Jos. Klecanského, pracowal. Nechtěl však sám osobou swou se honosit; tudy wyjednáwal jeho návrhy poručík 1ho pluků my-

sliwců, pan z Gugenthalu. Na jewě však jest, že prwní myslénka o wzniknutí, jakož i hlavní působení o w život uwezení ústawu toho jedině Herzanowi přináleží. — Získaw pro záměr swůj horliwých přátel, kteří mu ochotně w úmyslu jeho nápomocni byli, jakož i k jistým peněžitým příspěvkům ročným se zawázali, wytěžiw též za tistěnou duchowní řeč swou »Würdigung der Kleinfinder-Bewahranstalten« znamenitou část, opatřiw přičiněním swým welikého dobrodince, který se takořka zakladatelem ústawu toho nazýwati může: dosáhl konečně toho potěšení, že již r. 1839 w den narození nejmilostiwějšího zeměpána Ferdinanda ústaw tento, w následcích swých předůležitý, otewřen byl. Péče o tento ústaw, spojena s wroucím působením jeho wěrných přátel a spoluoudů byla hlavní úloha posledních let žiwota H.; a nedočekal-li se chvíle, po nížto snažně toužil, aby opatrownu do vlastního stawení byl uwedl: docílil přece tolik, že ústaw, jak nyní zaweden jest, se udrží. Co ale započal, musí budoucnost dokonati, a jistě také dokoná; dobrá wůle, spojení-se k jednomu oučeli, čas, trpěliwost, neohrožené setrwání wše k cíli přiwede.

Nebylo však na tomto ušlechtilém působení ještě dosti. I pro budoucí slepce Kutnohorské pečowal neunawený tento lidumil, a učinil w roce 1837 prowolání k občanstwu Kutnohorskému, aby k řízení vlastní městské fundace w zaopatřujícím ústawu slepců w Praze nápomocno bylo. Ačkoli za oněch časů dobročinnost občanstwa často použíwána byla, sešlo se přece hned za prwní wkład 65 zl. 31 kr. stř., kteréž i na patřící místo zaslány byly. Jeho vlastní každoroční příspěvky. tuto jistinu o něco zwýšily, ale častěji projewena

žádost jeho, by žádaného cíle dosáhl, nebyla již uskutečněna: neboť jinaké bylo souzeno řízením Božím.

Již w roce 1837 poražen byl Herzan na lože, kdež welmi nebezpečnou a dlouho trvající nemoc přestál, a oučinný jeho duch tak welice zeslábl, že samowolně skoro ničeho již podniknouti si netroufal. Po uzdrawení swém — ač se říci nemůže, že by byl od té chwile kdy ouplně zdráv býwal — jewil radost nad každým šlechtným podnikáním, podporowal dle možnosti každý dobročinný záměr, pečowal snažně o udržení toho, co byl dříve již podnikl: »dále však,« říkával, »nemohu již ani kroku učiniti.«

Po této těžké nemoci nemohl již ani předešlého zdrawí ani síly nabyti. Kdo Herzana dříve znal w jeho síle a čílosti, nemohl ho nyní skoro ani poznati; a jak tělo wadlo a sláblo, wadl a slábl též jeho duch; dušewní činnost jeho přestala. Zotawil se sice ještě, že mohl mnohopožadujícímu powolání swému wyhowěti, a také později ničeho nezanedbával, čím by k blahu lidstwa přispěti mohl: ale dlouhého pobytí mu zde již souzeno nebylo.

Dne 14. dubna 1844 byl we shromáždění chudých otců, kdežto se o zlepšení chudého ústawu rokowało. Herzan byl toho dne u welmi dobrém rozmaru, nejen doma nýbrž i we shromáždění jewil welmi weselou mysl a žertowal; vše wyjednávání bylo již ukončeno, a poněwadž se právě toho dne od ochotníků diwadelní představení w prospěch chudého ústawu dávalo, wybizel přítomných, aby s ním do diwadla šli. Beze všeho tušení nějaké churawosti uchopil již

i klobouk a hůl, a chystal se k odchodu; když ale první krok ze dveří učiniti chtěl, klesl, a duch jeho odebral se na věčnost. Ačkoliw lékařská pomoc okamžitě při ruce byla, nezpomáhalo již nízádné umění; neboť mrtvice přefala nit žiwota jeho, a on skončil tak, jak si byl vždy přáwal, říkáwaje: »Kýž je přechod můj ze žiwota na věčnost jen takowý, jako přechod z jednoho pokoje do druhého, abych jen dvěře otewřiti a říci mohl: Zde jsem, Pane, a dostawuji se k soudu Twému.«

Jako elektrická jiskra rozlehla se smutná tato zpráwa po městě, i nemohlo se jí takořka ani wíry dáti; neboť nikdo nebyl na to připrawen, a welmi mnohý widěl ho ještě toho dne při oltáři obět nejdražší Pánu přináseti: a přece, bohužel, bylo tomu tak! — Proč szelo obywatelstwo Kutnohorské při této zprávě? Proč? Ach, vždyť to byli nazwice jeho žáci; byliť to obywatelé, jimž on po nešťastné ráně horliwou swou příčinliwostí opět příbytků wystawěti pomohl; byliť to obywatelé, o jejichž nejoutlejší ditky on tak laskawě pečowal; byliť to nuzní, jichž on tak welikomyslně podporowal; byliť to jeho wěrní přátelé, jimž on swé srdce sdělowal; byliť to jeho podřízení, s nimiž on co wěrný otec laskawě zacházel: bylyť to slze wděčnosti a lásky!

Slawný, ale smutný byl to průwod, který zwěčnělého dne 18. dubna 1844 k poslednímu lůžku doprowázel. Sešlo se weliké množstwí wůkolních duchowních spolubratrů jeho, w jichžto čele weledůstojný pan kanownik Walenta, co dáwnoletý přítel zwěčnělého průwod wedl; úřednictwo a spoluměšťanstwo jeho, důstojnictwo wojenské a městští střelci, jichžto

spoluoudem též byl, weškerá školní mládež, a tisíce jiného lidu domácího i přespólního prowázeli jej na této poslední cestě, až rakew jeho w tichý hrob uložena byla....

Mluwil jsem o Herzanowi jen co o dobrodinci lidstwa, a z nákresu tohoto každý snadno wřelé jeho působení pozná; nelze mi však také mlčením pominouti, že při všem horliwém snažení dnové jeho w nekaleném proudu radosti neplinuly. I on měl smutné doby žiwota, i do jeho kalicha žiti ukápla mnohá trpká krůpěj. W takových dobách byl však velmi trpěliwým, a nikdy si nad urážkami neb neuznáním neztěžował, říkáwaje, že se podobnému osudu nikdo, ani ten nejsprawedliwější, wyhnouti nemůže.

Ale smrt wyrownává obyčejně všeliké nesrownalosti, a při pohřbu nebo u hrobu objevuje se nejlépe smejšlení obecné. I zaplesal a nalezl w tom zajisté odplatu sladkou duch zwěčnělého, hledící s wýsosti na ty nelícené, nenucené oběti zármutku, ježto mu zde při slawném průwodu každý přinášel. Zapomenuto leželo w hlubokém proudu času, cokoli snad někdy příkrého na dráze žiwota jeho se bylo wyskytlo.

Odpočiwat w pokoji!

Byl to muž nad miru šlechetný, wážný a rázný, při mnohostranné swé wzdělanosti w pokrocích času a ducha se kochající i na weřejné udalosti zřetel swůj obracující, práwa cizího šetřící a swého hájící. Obcowání jeho bylo velmi příjemné a líbezny dojem w člověku zůstawující.

Komu jedenkráté přátelstwi swé wěnowal, tomu setrwal wěrným přítelem po celý wěk, a ti, kteří přátelstwi jeho po-

XVI

žiwila, budou jej dojistá w paměti chowati po celý wěk, a jméno jeho nezahyne w paměti Horniků: a když nebude již nikoho, kdoby se na zwěčnělého pamatowal, budou skutkové jeho wěkům budoucím činnost ducha jeho jewiti, *a památka jeho bude vždy požehnána.*

